

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

มโนทัศน์อัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่าเกี่ยวข้องกับปัญหาตัวประธาน (subject) ริเกอร์ปฏิเสธทั้งแนวคิด cogito ของเดการ์ตส์ซึ่งมีลักษณะเป็นหลักฐานสำหรับการดำรงอยู่ของตัวเอง (self-evidence) ในตัวเองและเป็นรากฐานให้แก่การดำรงอยู่ของตัวเอง (self-foundation) และข้อวิจารณ์ของนีทเชอที่เห็นว่า cogito เป็นเพียงมายาภาพ ริเกอร์เสนอแนวทางที่เรียกว่า "ศาสตร์แห่งการตีความเกี่ยวกับตัวตน" คำถามที่คอยกำกับการวิเคราะห์และไตร่ตรองเกี่ยวกับตัวเองคือ "ใครเป็นผู้พูด" ใครเป็นผู้กระทำ" ใครเป็นผู้เล่าเรื่องเกี่ยวกับตัวเอง" และ "ใครเป็นผู้รับผิดชอบทางศีลธรรม" ซึ่งคำตอบก็คือ "ตัวตน" (self) แก่นของปรัชญาของริเกอร์ก็คือ "ความเข้าใจตัวเอง" (self-understanding) อันเกิดจากการตีความตัวเอง (self-interpretation) ซึ่งแสดงถึงลักษณะของปรัชญาที่มีตัวประธานผ่าน (mediate) กล่าวคือ ความเข้าใจตัวเองนั้นจะต้องตีความผ่านตัวประธานผ่านในกรอบของวัฒนธรรม เช่น สัญณะ (signs) สัญลักษณ์ (symbols) รวมทั้งเรื่องเล่าด้วย (Ricoeur, 1992 : 144 n1) เรื่องเล่าที่ริเกอร์มุ่งพิจารณาก็คือเรื่องเล่าที่มีการจัดองค์ประกอบ หรือมีการวางโครงเรื่อง (emplotment) ด้วยการจัดรูป (configuration) อันได้แก่เรื่องแต่ง (fiction) ทางวรรณกรรม

นอกจากนี้ ศาสตร์แห่งการตีความเกี่ยวกับตัวตนยังมีลักษณะเป็นปรัชญาแห่งทางอ้อมผ่านทาง การวิเคราะห์และการไตร่ตรองผ่านปรัชญาภาษาตามนัยของปรัชญาวิเคราะห์ ซึ่งตอกย้ำให้เห็นความสำคัญของมิติของความเป็นตัวตน การพิจารณาอัตลักษณ์ของบุคคลนั้น ก็คือการตอบคำถามว่า "ใคร" หรือ "ใครคือผู้กระทำ" ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะผู้กระทำทางศีลธรรม (moral agency) หรืออัตลักษณ์ของบุคคลย่อมผูกอยู่กับการกระทำของบุคคลนั้นด้วย ในระดับอรรถศาสตร์แห่งการกระทำนี้ ริเกอร์ชี้ให้เห็นว่า การไม่พิจารณามิติของความเป็นตัวตน ทำให้เราไม่สามารถผูกโยงผู้กระทำเข้ากับการกระทำได้ เมื่อย้ายจากระดับอรรถศาสตร์สู่ระดับปฏิบัติศาสตร์ เราจะเห็นภาพตัวประธานที่สามารถระบุตัวเอง (self-designation) ในฐานะเป็นผู้กระทำและรับผิดชอบการกระทำของตน ดังจะเห็นได้จากการวิเคราะห์ "อำนาจที่จะทำ" (power-to-do) ร่างกายที่มีผู้ใช้ชีวิต (lived body) นั้น เป็นทั้งร่างกายเชิงกายภาพและเป็นบุคคล ในด้านหนึ่ง ร่างกายยังผูกอยู่กับโลกในฐานะสิ่งในบรรดาสิ่งทั้งหลาย แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นร่างกายของตัวตนที่สามารถที่จะริเริ่ม

(initiative) ในการสร้างความเปลี่ยนแปลงในโลกได้ อย่างไรก็ตาม การพิจารณาในระดับอรรถศาสตร์ และปฏิบัติศาสตร์ยังมีข้อจำกัด เนื่องจากยังไม่ได้พิจารณามิติของการดำรงอยู่ในช่วงเวลา (temporality) ในการดำรงอยู่ในโลก รวมทั้งอัตลักษณ์ของบุคคลที่มีมิติของการคงทนถาวรในเวลา (permanence in time) ดังนั้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาในระดับที่ซับซ้อนขึ้นไปคือระดับของเรื่องเล่า ซึ่งเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างการบรรยาย (description) กับการวางกรอบ (prescription) ในแง่นี้ ทฤษฎีเรื่องเล่าจึงมีความเชื่อมโยงกับทฤษฎีทางจิตวิทยา

มนิทัศน์อัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่ามีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหาอัตลักษณ์ของบุคคล ริเกอร์ เห็นว่าปัญหาอัตลักษณ์ของบุคคลที่พิจารณาในกรอบของปรัชญาแองโกล-อเมริกันนั้น มีปัญหาเนื่องจากไม่แยกข้อแตกต่างระหว่างอัตลักษณ์ 2 แบบ อันได้แก่ ความเป็นสิ่งเดียวกัน (sameness หรือ *idem*) และความเป็นตัวตน (selfhood หรือ *ipse*) โดยมุ่งพิจารณาเฉพาะด้านที่เป็นความเป็นสิ่งเดียวกัน ทำให้เกิดปัญหาประติทัศน์ (paradox) อัตลักษณ์ของบุคคลและไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ในการแก้ปัญหานี้ ริเกอร์เสนอตัวแบบ (model) ของอัตลักษณ์ 2 แบบ ตัวแบบแรกคือ บุคลิกลักษณะ (character) ซึ่งเป็นการเชื่อมชอนกันอยู่ของความเป็นสิ่งเดียวกันกับความเป็นตัวตน หรือเป็นความเป็นตัวตนที่แสดงออกมาเป็นความเป็นสิ่งเดียวกัน และอีกตัวแบบหนึ่งได้แก่ ความคงเส้นคงวาของตัวตน (self-constancy) หรือความเป็นตัวตนล้วนๆ (pure selfhood) ซึ่งแสดงออกผ่านทางกรักษาคำพูด (keeping one's word) ตัวยกกลางระหว่างตัวแบบทั้งสองอย่างนี้ได้แก่อัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่า ริเกอร์แสดงให้เห็นว่าเป็นอัตลักษณ์ของตัวละคร โดยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงเรื่องกับตัวละครในเรื่องแต่ง (fiction) ในชั่วด้านหนึ่ง วรรณกรรมเช่นนิทานพื้นบ้านหรือเทพนิยายนั้นตัวละครมีบุคลิกลักษณะที่บ่งชี้และบ่งชี้ซ้ำได้ว่าเป็นตัวละครตัวเดียวกัน วรรณกรรมบางยุค เช่น งานของดอสโตเยฟก็กับดอสตอย ตัวละครมีพัฒนาการไปตามท้องเรื่อง แต่ก็ยังสามารถบ่งชี้ซ้ำได้ แต่ก็มีอีกด้านหนึ่งที่เป็นกรณีปัญหาคือวรรณกรรมที่ตัวละครมีปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ ทำให้ไม่สามารถบ่งชี้บุคลิกลักษณะได้ เช่น งานแนวกระแสสำนึก เรื่องเล่าจะเข้ามามีส่วนในการก่อรูปอัตลักษณ์ของบุคคลผ่านการอ่าน หรือเรียกตามคำของริเกอร์ว่า วรรณกรรมเข้ามาจัดรูปใหม่ (refiguration) ให้แก่ประสบการณ์ผู้อ่าน ผู้อ่านสามารถเทียบอัตลักษณ์กับ (identification-with)¹ อัตลักษณ์ของตัวละคร หรืออัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่าจนตกตะกอนเป็นความเฉพาะตัวของบุคลิกลักษณะ ซึ่งทำให้เราสามารถบ่งชี้หรือบ่งชี้ซ้ำได้ว่าบุคคลนั้นเป็นบุคคลเดียวกัน

¹ คำว่า "การเทียบอัตลักษณ์กับ" (identification with) หมายความว่า ผู้อ่านนำอัตลักษณ์ของตัวละครมาเป็นอัตลักษณ์ของตนในรูปของการตกตะกอนเป็นบุคลิกลักษณะ (character)

อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ผู้อ่านมาพบกับเรื่องเล่าที่แสดงถึงตัวละครที่มีปัญหาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของตน อาจทำให้ไม่สามารถตอบได้ว่า "ฉันคือใคร" อัตลักษณ์ทางจริยธรรมหรือความคงเส้นคองวของตัวตงก็จะมีบทบาทสำคัญ แม้ว่าในช่วงขณะที่เรายังไม่อาจตอบได้ว่าเราเป็นใคร แต่ก็มีความจำเป็นรักษาความคงเส้นคองวของตัวตงเอาไว้ได้ เพื่อที่จะให้คนอื่น "วางใจ" เรา ในจุดนี้เองที่สิ่งที่นอกเหนือจากตัวตงของเรา คือ ตัวตงอื่นหรือคนอื่นเข้ามามีบทบาทในการก่อรูปเป็นอัตลักษณ์ของบุคคลของเรา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานที่จะนำไปสู่ประเด็นทางจริยศาสตร์ของริเกอร์

ในระดับเรื่องเล่านี้ มีโน้ตสำคัญได้แก่ การวางโครงเรื่อง (emplotment) อันเกิดจากการจัดรูป (configuration) โลกประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำให้เป็นเอกภาพในกรอบของเรื่องเล่าเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง เรื่องเล่าเป็นการประสานระหว่างเหตุการณ์อันหลากหลายไว้ในโครงสร้างของเวลา (temporal structure) ระหว่างองค์ประกอบต่างประเภทกันของการกระทำ (เจตนา สาเหตุ และความบังเอิญ) และอนุกรมของเรื่องราว ในแง่นี้ จะเห็นได้ว่า คำถามว่า "ใครกระทำ" กับ "ใครเล่าเรื่องราวของตนเอง" มีความสัมพันธ์กัน นั่นคือ กระบวนการเล่าเรื่องนั้นเป็นการระบุลักษณะ (attribution) การระบุความเป็นเจ้าของการกระทำ (ascription) และการระบุความรับผิดชอบทางศีลธรรม (moral imputation) ให้แก่ตัวบุคคลไปพร้อมกันด้วย

ดังที่กล่าวมาแล้วแก่นปรัชญาของริเกอร์ได้แก่การเข้าใจตนเอง (self-understanding) ผ่านการตีความตนเอง โดยอาศัยตัวประสานผ่าน (mediations) ต่างๆ ตัวตงที่มีความเข้าใจตนเองเป็นผลจากชีวิตที่ได้รับการตรวจสอบ (examined life) ความคงเส้นคองวของตัวตงจึงหมายถึงตัวตงที่เป็นผลจากการขัดเกลาของวัฒนธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การเข้าใจเรื่องตัวตงนั้นไม่ใช่ตัวประธานที่ตั้งสมมติฐานตัวเอง (self-positing subjectivity)² ตั้งแต่ต้น ในแง่นี้ ความเข้าใจตัวตงจึงไม่ใช่ต้นทาง หากแต่เป็นปลายทาง จะเห็นได้ว่า ข้ออ้างของริเกอร์ในที่นี้ก็คือ เรื่องเล่าที่มีบทบาทสำคัญในการจัดรูปใหม่ให้แก่ประสบการณ์มนุษย์ อย่างไรก็ตาม การอ้างว่าเรื่องเล่ามีบทบาทในการจัดรูปใหม่ให้แก่ประสบการณ์ของผู้อ่านนั้น ในบทที่ 3 ผู้เขียนจะชี้ให้เห็นว่า ปัญหาสำคัญที่ริเกอร์จะต้องเผชิญก็คือความสัมพันธ์ระหว่างเรื่องเล่าหรือเรื่องแต่งกับผู้อ่าน หรือความสัมพันธ์ระหว่างโลกของตัวตงกับโลกของผู้อ่าน ซึ่งริเกอร์เองยอมรับว่าเป็นปัญหาค้างคิประการหนึ่ง และได้ให้คำตอบในประเด็นต่างๆ เอาไว้แล้ว

² คำว่า "self-positing subjectivity" หมายถึง การพิสูจน์การดำรงอยู่ของตัวประธาน ซึ่งในที่นี้หมายถึง "ตัวตง" (self)

1.2 วัตถุประสงค์

การตีความและวิเคราะห์มโนทัศน์ "อัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่า" ของปอล ริเกอร์ ในกรอบความสัมพันธ์เชิงวิภาษระหว่างอัตลักษณ์แบบ *idem* กับ *ipse*

1.3 ขอบเขตของการวิเคราะห์ปัญหา

งานของริเกอร์ที่ใช้ศึกษาเป็นหลักได้แก่ หนังสือ *Oneself as Another* (1992) หนังสือ *Time and Narrative* และบทความหลักที่เกี่ยวข้องได้แก่ *Life In Quest of narrative* (1991) และงานวิชาการที่ศึกษาวิเคราะห์ผลงานของ ปอล ริเกอร์ เช่น ไอแซค เวอเนอมา *Identifying Selfhood Imagination, Narrative, and Hermeneutics in the Thought of Paul Ricoeur* (2000) และ เดวิด วูด (บรรณาธิการ) *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation* (1991)

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ความเข้าใจเกี่ยวกับมโนทัศน์ "อัตลักษณ์เชิงเรื่องเล่า" ตามทัศนะของปอล ริเกอร์